

คู่มือ และ เกราะป้องกัน

ปริญญา สมบุญยิ่ง

บันทึก 2552 (วิจัยสังคม)

259

“สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาคืออะไร?” ... “คณะนี่เขาเรียนอะไรกัน?” ...

“จบไปแล้วจะเอาอะไรกัน?” ... เหล่านี้เป็นคำถามซ้ำซากที่ผมถูกตั้งคำถาม นับตั้งแต่วันแรกที่ผมแอบ (ครอบครั้ว) สมัครยื่นคะแนนเข้ามา เพื่อขอเข้าไปเป็นนักศึกษาในคณะนี้เมื่อราว 6 ปีที่แล้ว ภายหลังจากที่ออกหักจากคณะรัฐศาสตร์ที่ตั้งใจวาดฝันเอาไว้อย่างสวยหรู อย่าวว่าแต่ครอบครั้วและคนรอบข้างในเวลานั้นจะรุมขอร้องให้ผมถอนตัวออกจากคณะนี้เสียเถิด ตัวผมเองก็ยังตอบคำถามที่ว่าซ้ำซากเหล่านี้ไม่ได้ จะว่าไปแล้ว คำถามเหล่านี้เกิดขึ้นในหัวผมก่อนใครเพื่อนก็คงไม่ผิด และยิ่งน่าขัน เมื่อผมขึ้นชั้นปี 2 ปี 3 และปี 4 ในวันสอบสัมภาษณ์รับน้องใหม่ ผมท้อแท้และสิ้นหวังต่อสายตาบรรดาผู้ปกครองที่หนึ่งเฝ้าลูกหลานอย่างเป็นกังวล “ตายแล้วลูกฉันกำลังจะเข้ามาเรียนในคณะอะไรเนี่ย?” เกินกว่าครึ่งมีความคิดแบบนั้น และน้องๆ แทบจะทั้งหมดที่รอการสอบสัมภาษณ์อยู่ ณ ตรงนั้น ไม่ได้มีความต้องการจะเข้าเรียนในคณะนี้แม้สักเพียงเลี้ยวความคิดเดียว ไม่แปลกเลยครับ ผมก็เป็นหนึ่งในนั้น...

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ดูจะเป็นวิชาที่มีขอบเขตกว้างขวาง เรียกว่าหาที่สิ้นสุดไม่ได้ กระทั่งว่าผมได้เข้ามาเรียนแล้วในห้องเรียนวิชาคณะวิชาแรกๆ

“สว. 201 สังคมวิทยาเบื้องต้น” ยังต้องมีบทย่อยบทหนึ่ง ใช้เวลากว่า 1 ชั่วโมง เพื่อบอกกับนักศึกษาในชั้นเรียนว่า สิ่งที่คุณกำลังเรียนอยู่นี้ จะพาคุณไปพบกับหน้าที่การงานแบบไหนได้บ้าง คุณเป็นช่วงเวลาที่ตลก ทำไมจะต้องมีใครมานั่งบอกเราด้วยว่าเรียนไปแล้วต้องทำงานอะไร หรือทำอะไรได้บ้าง เรียนหมอ...ก็เป็นหมอ เรียนวิทย์...ก็เป็นนักวิทยาศาสตร์ หรือเรียนบัญชี...ก็เป็นนักบัญชี พุดแบบนี้แล้วทำให้คิดไปว่า วิชาของพวกเรานั้นขาดความชัดเจน หรือแม้กระทั่งให้คำนิยามกับตัวเองไม่ได้เลยหรือไงนะ? ผมเคยตั้งคำถามกับอาจารย์หลายๆ ท่าน นานเข้าก็รวบรวมคำตอบที่ทำให้เข้าใจมากขึ้น ว่าสังคมวิทยาและมานุษยวิทยานั้น มีความเป็น “ศิลป์” เรามีหลักการกว้างๆ ที่ถูกอธิบายเอาไว้ต่างๆ นานา เพื่อที่จะทำความเข้าใจในทุกเรื่องของชีวิต สังคม และมนุษย์ หรือสิ่งละอันพันละน้อยที่เกิดขึ้นรอบตัวเราในทุกวัน สิ่งสำคัญกว่านั้นอยู่ที่ว่า ตัวเราล่ะ...เข้าใจเรื่องเหล่านั้นว่าอย่างไร? เราไม่ได้ถูกสอนให้เชื่อแบบหัวปักหัวปำ แต่เราถูกสอนให้ตั้งคำถาม จดคิด ปรับใช้ และทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ รอบตัวอย่างเป็นระบบ

260

อาจารย์สายใจ คุ่มขนาบ เคยพูดในชั้นเรียนวันหนึ่งว่า “สังคมวิทยามันอยู่รอบๆตัวคุณ” ผมจำได้ ผมยิ้มพอใจกับคำพูดนั้น...สิ่งที่เราเรียนมันช่างใกล้ตัวนัก เพียงแค่คำพูดสั้นๆ ที่อาจลอยผ่านไปสำหรับนักศึกษาคนอื่นๆ แต่ได้มอบแรงบันดาลใจมากมายให้ผมในวันนั้น หรือคำอวยพรในวันจบการศึกษาปริญญาตรีของผมที่ว่า “ขอให้สนุกกับการมีโลกเป็นห้องทำงาน” ทำให้ทุกวันที่ใช้ชีวิตอยู่นี้มีความหมายมากขึ้น เพราะมันมิได้ผ่านไปอย่างไร้ค่า แต่ทุกสิ่งที่ผ่านเข้ามาในการรับรู้ เป็นงานของเรา “นักสังคมวิทยาฯ” ที่ต้องทำความเข้าใจ มีเรื่องมากมายให้เราได้มอง ไม่ซ้ำซาก สังคมในสายตาของผมเปลี่ยนไปจากเดิมในวัยเด็ก มิใช่เพราะสังคมมันเปลี่ยนแปลง แต่เป็นเพราะเรา “มองจึงเห็น” และ “ฟังจึงได้ยิน”

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่รู้สึกของผม ในแง่หนึ่งจึงเป็นเสมือนคู่มือในการใช้ชีวิต ณ วันนี้ผมเดินทางมาใช้ชีวิตอยู่ที่เมืองโตเกียว ในฐานะนักเรียนภาษาได้ร่วม 3 เดือนแล้ว ญี่ปุ่นประเทศที่ว่าอัดแน่นไปด้วยวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์มากมาย ลึกลับซับซ้อนเกินกว่าจะปล่อยให้แต่ละวันผ่านไปโดยไม่เรียนรู้สิ่งใดเลยถือเป็นเรื่องยาก คำพูดของอาจารย์สายใจ ดังชัดขึ้นมาในหัว และมีความหมายมากขึ้นกว่าวันที่ผมนั่งยิ้มอยู่บนเก้าอี้เล็คเชอร์ สมองและสายตาทำงานหนักเสมอเมื่อต้องใช้ชีวิตคนเดียวในที่ที่ไม่คุ้นเคย เดินเล่นในเมือง ขึ้นรถไฟ หรือแม้แต่ยกกล้องขึ้นถ่ายรูป เราต้องมีความระมัดระวัง และพยายามเข้าใจสิ่งรอบข้างเสมอ ในฐานะที่ทุกสิ่งมีความหมาย

อยู่รอบตัว และการมีอยู่ของเรา ณ จุดนั้น อาจทำให้เกิดการแปลกแยกจากผู้คนรอบข้าง หากแม้เพียงเราละเลยที่จะสังเกตและเข้าใจมัน

ในวันหนึ่งที่ผมต้องขึ้นรถไฟในช่วงเวลาเร่งรีบ ในขณะที่ทุกคนพร้อมใจกันกลับหลังหัน และดันตัวเองเข้าไปในขบวนรถไฟ มีเพียงผมเท่านั้นที่หันหน้าและดันตัวเองเข้าไป ท่ามกลางผู้คนที่ยึดเสียดเกินกว่า BTS ประเทศไทยจะจินตนาการได้ ผมต้องพบกับความอึดอัดจากการถูกจ้องมอง และผมได้ทำให้การยืนบนรถไฟของทุกคนในบริเวณนั้นอยู่ในความอึดอัดมากขึ้น เพียงเพราะผมตอบสนองต่อเหตุการณ์รอบตัวได้ไม่รวดเร็วพอ ผมจึงต้องเรียนรู้ และปรับตัวในครั้งต่อๆ มา รวมถึงเหตุการณ์อื่นๆ ก็เช่นกัน...เราไม่ได้อยู่ลำพังในสังคมกว้างใหญ่นี้ เห็นจะจริงตั้งอาจารย์ว่า สังคมวิทยา อยู่รอบๆ ตัวเรา...มีเรื่องให้เรียนรู้มากมายรอบๆ ตัว การไม่ตระหนักถึงมัน เป็นความอันตรายประการหนึ่งที่ผมต้องคอยเตือนสติตัวเองอยู่เสมอไม่เคยขาด

ในอีกแง่หนึ่ง สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในความรู้อีกของผม ยังเป็นเสมือน “เกราะป้องกัน” ผมจากสภาวะความแตกต่างทางวัฒนธรรมอย่างสุดขีด ระหว่างสิ่งที่ผมยึดถือคุ้นเคย กับสังคมญี่ปุ่นที่ผมเพิ่งเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพวกเขาได้ไม่นานนัก

ย้อนกลับไปในวันหนึ่งของการลงภาคสนามวิชาภาคนิพนธ์ 417 ที่หมู่บ้านชนพื้นเมืองในเวียดนาม เพื่อนคนหนึ่งร้องไห้และกรี๊ดร้องด้วยความโมโห ต่อว่าคนท้องถิ่นที่กำลังไล่จับลูกหมาอย่างรุนแรง ก่อนจับมันใส่กรงเหล็กแคบด้วยเสียงร้องครวญครางดังไปทั่วตลาดสด “ความอ่อนไหวต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นความรู้สึที่อันตรายมาก สำหรับนักมานุษยวิทยา” อาจารย์ยุคติ มุกดาวิจิตร พุดอบรมเชิงลึกเตือนพวกเราให้คิด และได้ทำให้ผมเรียนรู้ที่จะไม่ตัดสินสิ่งต่างๆ รอบตัวด้วยไม้บรรทัดของตนเองก่อนที่จะเข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ ภายใต้บริบทของวัฒนธรรมนั้น ก่อนเป็นสำคัญ

Culture Shock เป็นสิ่งที่นักเรียนต่างชาติต้องเผชิญไม่ว่าเรื่องใดก็เรื่องหนึ่ง หรือเรื่องกวนใจผมที่ว่า “คุณเพิ่งมา คุณไม่รู้หรอก ญี่ปุ่นหะะ ยังรู้จัก คุณจะยิ่งเกลียด” มีผู้อบน้ำร้อนมาก่อนผมมากมายหลายท่าน พุดประโยคนี้ให้ได้ยินจนเป็นประโยคซ้ำซากใหม่ที่ผมกำลังฟังหูไว้หู ผมอาจจะยังตอบไม่ได้ในฐานะคนมาใหม่อย่างที่ว่า แต่เรื่องราวเหล่านั้นที่ได้ฟังมา เกิดจากการสัมผัสคนญี่ปุ่น และสังคมญี่ปุ่นอย่างลึกซึ้ง ใกล้ชิดสนิทสนม อาจทำให้เขาต้องพบเจอกับวัฒนธรรม หรือความคิดในแบบสุดขั้วที่เขาเข้าใจมันไม่ได้ และ/หรือไม่มีวันที่จะเข้าใจมันได้นั้น เปิดช่องให้เขาตัดใจและถอนตัวเองออกไปจากความหลงใหลในญี่ปุ่นตั้งแต่วันแรกที่พวกเขาเคยรู้สึก...

จริงๆ แล้ว ผมก็ได้พบเจอกับสภาวะต่างๆ ที่ผมต้องรู้สึกอึดอัดใจอยู่บ้าง ในขณะที่ใช้ชีวิตที่นี่ หรือโดยเฉพาะอย่างยิ่งเวลาที่ต้องทำงานร่วมกับคนญี่ปุ่น ผมขอไม่กล่าวถึงให้ยืดเยื้อ แต่ความรู้สึกที่เกิดขึ้นนั้น เป็นความรู้สึกที่อ่อนไหวและรับไม่ได้ในตอนท้าย มักแปรเปลี่ยนเป็นการหยุดมอง เข้าใจ และยอมรับในมุมมองของพวกเขาในแบบที่พวกเขาเป็น บ่อยครั้งที่ผมนึกถึงคำพูดของอาจารย์ยุคติ ทำให้ผมรู้สึกว่า หากวันนั้นอาจารย์ไม่ได้ตักเตือนพวกเราแล้ว วันนี้ที่ผมพบเจอกับเรื่องอึดอัด อันเกิดจากความแตกต่างมากมายนี้ ผมอาจถอดใจ รังเกียจ ร้องกลับบ้านไปแล้วก็เป็นได้ ในแง่นี้ ทำให้ผมหลุดพ้นจากอารมณ์โกรธ เกลียด หงุดหงิดมาได้ในหลายๆ ครั้ง มิใช่ว่าผมเพิกเฉยต่อสภาวะเหล่านั้น แต่เป็นเพราะผมต้องระมัดระวังต่อความรู้สึกตัวเอง ความอ่อนไหวในอารมณ์มักปิดกั้นความคิด และหนทางสู่การเข้าใจผู้อื่น รวมถึงว่ามันยิ่งทำให้เราไม่เข้าใจตัวเองด้วย เพราะเราโกรธเกรี้ยวในสิ่งที่พวกเขาทำ เราจึงไม่พร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งอื่น นอกจากยกตนเองเป็นศูนย์กลางของจักรวาล เผื่อรอให้คนอื่นหมุนรอบตัวเองไปเพียงเท่านั้น

262

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในฐานะที่เป็น “คู่มือในการใช้ชีวิต” และ “เกราะป้องกัน” นี้ เป็นสิ่งที่ผมพกติดตัวเสมอ ภายใต้อัจฉริยะปัจจุบันที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ผู้คนหลงลืมความเรียบง่าย ใช้ชีวิตอย่างเร่งรีบ วิ่งตามกันไปให้ทันกับการหมุนไปของโลกในทุกเมื่อเชื่อกัน เราหลงลืมอะไรไปหรือเปล่า? เราเข้าใจคนรอบข้างมากพอหรือยัง? แล้วเรารู้จักตัวเอง และได้สำรวจตัวเองจนเข้าใจแล้วหรือไม่? ตัวผมเองยังต้องใช้เวลาอีกมากในการตอบคำถามเหล่านี้ ด้วยสิ่งที่ได้เรียนรู้ ปลูกฝังมากกว่าสี่ปี ในคณะจะผุดลอยขึ้นมาในห้วงความคิดเสมอไม่เคยขาด

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในวันที่ผมตัดสินใจแบบไร้สติ เพียงเพื่อให้ตัวเองได้เรียนวิชา “สังคม” อย่างที่ชอบในวันนั้น กลับทำให้ผมได้ค้นพบความจริงที่ว่า การใช้ชีวิตอยู่อย่างเข้าใจสิ่งรอบข้างและเข้าใจผู้อื่นนั้น จะทำให้เราได้พบกับความงามของสังคมและโลกใบนี้ได้อีกมากมายเพียงใด ในโอกาสของการครบรอบกึ่งศตวรรษของคณะ การได้เป็นส่วนหนึ่งในการทบทวน ชุดค้นความทรงจำต่อคณะที่ได้หล่นหายไปชั่วขณะเหล่านี้ ก็ได้ทำให้ผมเบิกบาน และรู้จักตนเองมากขึ้นไปอีกก้าวหนึ่ง

ณ โตเกียว 2557